

О. В. Нарожна

ст. викладач кафедри кримінального права,

кримінального процесу та криміналістики

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

КРИМІНАЛІСТИЧНЕ ВСТАНОВЛЕННЯ ВИДУ ТА ТИПУ ЗБРОЇ ЗА ХАРАКТЕРОМ РУЙНУВАНЬ ОБ'ЄКТІВ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ У ЗОНІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Збройний конфлікт на території України, розпочатий повномасштабним вторгненням російської федерації у лютому 2022 року, супроводжується масовим знищенням об'єктів культурної спадщини: музеїв, церков, театрів, архітектурних пам'яток. За даними ЮНЕСКО, станом на 2024 рік в Україні зафіксовано понад 300 пошкоджених або знищених культурних об'єктів [1]. Встановлення виду та типу зброї, застосованої при їх руйнуванні, є ключовим завданням криміналістичної експертизи – як для документування воєнних злочинів, так і для притягнення винних до відповідальності перед міжнародними судовими інституціями.

Визначення типу застосованої зброї виконує декілька функцій у кримінальному провадженні. По-перше, воно дозволяє диференціювати навмисне знищення від випадкових бойових втрат. Якщо характер руйнувань свідчить про застосування високоточної зброї або боєприпасів із визначеним

радіусом ураження, спрямованих безпосередньо на захищений об'єкт, – це є індикатором умисного злочину, а не випадкового супутнього збитку (collateral damage). По-друге, атрибуція зброї дає змогу встановити належність до конкретної держави або збройного формування, що є необхідним елементом доказової бази у справах перед Міжнародним кримінальним судом (МКС) або Міжнародним судом ООН. По-третє, тип зброї визначає застосовну норму міжнародного гуманітарного права: наприклад, використання касетних боєприпасів або термобаричних ракет поблизу культурних об'єктів кваліфікується як окремий склад злочину за Римським статутом [2].

Первинний огляд місця руйнування передбачає: фотограмметричну зйомку та 3D-сканування – створення цифрової моделі зруйнованого об'єкта дозволяє зберегти доказову інформацію, яка може бути знищена внаслідок подальших обстрілів або рятувальних робіт; виявлення залишків боєприпасів – фрагменти корпусу ракети, стабілізатори, детонатори, маркування виробника (якщо збережено); аналіз воронки вибуху – форма, глибина та діаметр воронки є інформативними ознаками типу боєприпасу та кута падіння.

За характером руйнувань будівлі криміналіст може визначити напрямок та кут пострілу – траєкторія пробоїн у стінах, нахил воронки, розкид уламків дозволяють обчислити азимут та кут атаки. Для авіабомб кут падіння, як правило, становить 45–80°, для артилерійських снарядів – 20–60° залежно від дальності пострілу, для ракет крилатого типу – близький до горизонтального (5–15°). Тип боєприпасу – за формою та розміром воронки, характером розльоту уламків та ступенем термічного ураження. Зокрема:

- Авіабомби – великий діаметр воронки (3–8 м), значне заглиблення, численні великі уламки корпусу;
- Артилерійські снаряди – воронки меншого діаметру, характерна форма «зірки» на твердих поверхнях;
- Крилаті ракети (типу Х-101, «Калібр») – пробоїна від проникаючої бойової частини, часткове збереження корпусу ракети;
- Балістичні ракети (типу «Іскандер») – глибоке проникнення бойової частини, потужне руйнування несучих конструкцій.

Залишки боєприпасів піддаються трасологічній та хімічній експертизі: маркування на корпусних фрагментах дозволяє встановити завод-виробника, партію та рік виготовлення; хімічний аналіз вибухової речовини встановлює її склад, що є характеристичною ознакою конкретних типів боєприпасів; аналіз сплавів металу фрагментів корпусу може вказати на державу-виробника через специфічні домішки.

У розслідуванні злочинів в Україні подібні методи вже застосовуються спільно НАБУ, Офісом Генерального прокурора та міжнародними партнерами (зокрема, Bellingcat та Conflict Armament Research).

Встановлення типу зброї набуває особливого значення, коли об'єкт мав статус культурної спадщини, оскільки необхідно довести, що виконавець знав або мав знати про статус об'єкта – для цього аналізується наявність розпізнавального знаку Гаазької конвенції (синій щит), координати об'єкта у реєстрах ЮНЕСКО, дані військової розвідки противника. Саме поєднання балістичного аналізу з документуванням статусу об'єкта формує повноцінну доказову конструкцію для кваліфікації діяння як воєнного злочину за ст. 8 Римського статуту.

Практичне застосування криміналістичних методів у зоні збройного конфлікту пов'язане з низкою труднощів. Наприклад, безпека слідчих на місці події в умовах активних бойових дій; знищення доказів внаслідок повторних обстрілів або рятувальних робіт; масштаб руйнувань – одночасна необхідність документування сотень об'єктів; атрибуція конкретного пострілу у разі, якщо район перебував під обстрілом кількох видів зброї одночасно.

Для подолання цих труднощів у сучасній практиці активно використовуються дистанційні методи – супутниковий аналіз (Planet Labs, Maxar) та OSINT-верифікація, що дозволяють документувати руйнування без безпосереднього виїзду на місце.

Висновки. Криміналістичне встановлення виду та типу зброї за характером руйнувань є невід'ємною складовою розслідування знищення об'єктів культурної спадщини в умовах збройного конфлікту. Комплексне застосування балістичного аналізу, трасологічної та хімічної експертизи, а також дистанційних методів документування дозволяє не лише встановити фактичні обставини злочину, а й сформувати доказову базу, достатню для міжнародного судового переслідування. В умовах українського конфлікту цей напрям набуває критичного значення для документування відповідальності за воєнні злочини.

Література:

1. За даними ЮНЕСКО, станом на 2024 рік в Україні зафіксовано понад 300 пошкоджених або знищених культурних об'єктів. *PropertyTimes* : веб-сайт. URL:https://propertytimes.com.ua/novosti/za_chas_viyny_v_ukrayini_poshkodzheno_ponad_500_obyektiv_kulturnoyi_spadshchyny_yunesko (дата звернення: 05.04.2026)

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду, 1998. Ст. 8(2)(b)(ix). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 05.04.2026)

3. UNESCO. Damage and Destruction of Cultural Heritage in Ukraine (моніторингові звіти, 2022–2024). URL: <https://www.unesco.org/en/ukraine> (дата звернення: 05.04.2026)